

Tiesos konceptualizavimas leksikografijos šaltiniuose. Sisteminių duomenų analizė

Irena Snukiškienė

Vilniaus universitetas

Filologijos fakultetas

Užsienio kalbų institutas

Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius, Lietuva

El. paštas irena.snukiskiene@flf.vu.lt

1. Įvadas. Pasaulio vaizdo kalboje apibrėžtis

Pastaruoju metu mokslininkai, nagrinėdami tautų vertybes ir požiūrį į pasaulį, remiasi kalbos tyrimais ir bando atkurti skirtingų tautų pasaulio vaizdą kalboje (PVK). Nors patį terminą PVK mokslininkai vartoja ilgiau nei pusę amžiaus, vis dar ginčijamasi dėl tikslios termino apibrėžties: vieni jį apibrėžia kaip „tam tikroje kalboje atsispindintį pasaulio vaizdą“, kiti – kaip „sąvokinę struktūrą, įsitvirtinusią tam tikros kalbos sistemoje.“ (Bartmiński 2015, 15). R. Grzegorzczkova PVK suvokia kaip sąvokų struktūrą, įsitvirtinusią tam tikros kalbos sistemoje, t. y. kalbos gramatinėse ir leksinėse savybėse (žodžių reikšmėse ir jų junglume), ir realizuojamą tekstuose (pasakymuose) (Grzegorzczkova 2004, 41), o Z. D. Popova – kaip „tautos vaizdinių apie pasaulį visumą, užfiksuotą kalbos vienetuose tam tikrame tautos raidos etape.“ (Popova, Sternin 2007, 54). Tačiau dauguma mokslininkų pasirinko apibrėžti, pasiūlytą Liublino etnolingvistikos mokyklos pradininko prof. J. Bartmińskio, pagal kurią PVK – tai kalboje slypinti realybės interpretacija, kuri pasireiškia pasaulio, žmonių, objektų, įvykių vertinimu. Ši interpretacija – tai tam tikros kalbos vartotojų subjektyvios percepcijos ir realybės konceptualizavimo rezultatas, esantis subjektyvus, antropocentriškas, bet drauge ir visuomeninis, buriantis žmones į minčių, jausmų ir vertybių bendruomenę bei veikiantis bendruomenės požiūrį į visuomeninę situaciją (Bartmiński 2009, 23).

Straipsnio tikslas – remiantis J. Bartmińskio ir jo komandos išgryninta PVK atkūrimo metodologija, atskleisti, koks tiesos vaizdas užkoduotas lietuviškuose leksikografiniuose šaltiniuose, kokios reikšmės būdingos šiai vertybei, kokie *tiesos* bruožai atsiskleidžia žodynuose. Tyrimo uždavinys – patikrinti leksemos reikšmę lietuvių kalbos leksikografijos šaltiniuose. Šis tyrimas atliktas pagal naują PVK atkūrimo metodologiją, 2009 m. išgrynintą Liublino etnolingvistikos mokyklos.

2. Tyrimo metodologija

Europoje vis labiau populiarėja kalbų pasaulėvaizdžio tyrimai, kuriuos atliekant naudojama Liublino etnolingvistikos mokyklos metodologija, kuri yra plačiai taikoma Lenkijoje ir turi šalininkų kitose Europos valstybėse. Lietuvoje ši metodologija yra visiškai nauja. Ją kelerius metus tyrimuose taiko K. Rutkovska, I. Smetonienė ir M. Smetona. Ši metodologija yra išsamiai aprašyta jų monografijoje „Vertybės lietuvių pasaulėvaizdyje“¹. Anot Liublino etnolingvistų, kalboje esantis suvokimas, kuris apima tam tikras sąvokas, turi būti išryškintas iš įvairių kalbos šaltinių, o vėliau grupuojamas į aspektus ar fasetus (semantines kategorijas ir pokategorijas), kurie skirstomi pagal stilius ir rūšis, laiką ir erdvę ir vadinami pasaulio vaizdo profiliais. PVK rekonstrukcijai turi būti išnaudoti trys duomenų tipai: sistema (leksiniai semantiniai duomenys), anketa (kognityvinės anketos, kuriomis patikrinamas respondentų žodžių supratimas) ir tekstai (įvairių rūšių šiuolaikiniai tekstai) (vadinamasis S-A-T)² (Rutkovska et al. 2017, 29).

Išsami PVK rekonstrukcija pagal minėtą metodiką yra labai plati, todėl šiame straipsnyje apsiribojama tik sisteminiiais duomenimis, padedančiais atkurti kalbinį-kultūrinį *tiesos* vaizdą lietuvių kalbos žodynuose. Anketų ir tekstų analizė planuojama kaip tolesnė tyrimo eiga. Pastebėtina, kad sisteminiai duomenys atskleidžia tik ribotą PVK, tačiau, anot J. Bartmińskio – tai svarbiausias duomenų tipas rekonstruojant PVK. Tiriama sąvoka ir ją reiškiantis žodis pateikiamas per visą leksikos semantikos tinklą. Šis tinklas apima paradigminės ašies reliacijas (hiperonimus / hiponimus, antonimus, sinonimus, darybinius ir semantinius vedinius) ir sintagmines reliacijas (kolokacijas, frazeologijos junginius, patarles) (Rutkovska et al. 2017, 29). Šiame straipsnyje apsiribota tik paradigminės ašies reliacijomis. Patarlės su žodžiu „tiesa“ nenagrinėtos. Frazeologinių junginių su tuo pačiu žodžiu lietuvių kalbos žodynai nepateikia. Duomenys buvo renkami iš **Lietuvių kalbos žodyno (LKŽ), Dabartinės lietuvių kalbos žodyno (DLKŽ), Lietuvių kalbos etimologinio žodyno duomenų bazės, V. Mažiulio Prūsų kalbos etimologijos žodyno, Lietuvių kalbos etimologinio žodyno, Sinonimų žodyno, Antonimų žodyno.**

Leksikografinis pasaulio vaizdas kalboje yra kiek sustabarėjęs ir labai priklauso nuo žodyno pobūdžio, jo sudarymo metodikos. Pavyzdžiui, LKŽ būdingas istoriškumas ir tarminės medžiagos gausa. Tai atsispindi jo pavyzdžiuose ir definicijose (Rutkovska et al. 2017, 29). Be to, LKŽ ir

---

¹ p. 29–35

² Išsamiau apie S-A-T metodologiją žr. Rutkovska et al., 2017, 29–35.

DLKŽ pateikiami kiek skirtingi *tiesos* aprašymai. Todėl atlikta žodynų teikiamos informacijos sertifikacija³ – informacija vertinta ir lyginta, pasitelkus kalbinę nuojautą.

Etimologiniai žodynai parodo pirminę semantinę žodžio motyvaciją, kuri sudaro pagrindą kitoms reikšmėms kurtis, o istoriniai žodynai atskleidžia to kūrimosi procesą (Rutkowska et al. 2017, 31). Deja, nėra istorinio lietuvių kalbos žodyno, todėl, nagrinėjant istorines *tiesos* reikšmes, remtasi tik etimologinių šaltinių ir duomenų bazių medžiaga.

Sinonimų ir antonimų žodynų duomenys išryškina semantinę žodžio dominantę, o jos pagrindu sudaromos tiriamojo žodžio reikšmės opozicijos ar pateikiamos jo semantinės paralelės papildomai atskleidžia tiriamojo žodžio konotacines savybes (Rutkowska et al. 2017, 31).

3. Konotacijos reikšmė žodžio definicijoje

Nors J. Bartmiński sisteminius duomenis laiko svarbiausiais rekonstruojant PVK, jis kritikuoja leksikografines žodžių definicijas⁴, kurios dažniausiai remiasi moksliniu objektu aprašymu ir neperteikia gyvojoje kalboje vartojamų žodžių prasmės. J. Bartmiński kaip alternatyvą mokslinei definicijai siūlo kurti „šnekamąją“ žodžių definiciją, perteikiančią „tikrąją“, t. y. kasdienėje kalboje vartojamą prasmę (Tokarski 1988, 38). Akivaizdu, kad J. Bartmiński kalba apie žodžių konotacines reikšmes, kurių žodynai dažnai neperteikia. L. Jordanskaja ir I. Mielczuk taip pat teigia, kad „leksinė konotacija – tai žodžiui referentui priskirtų savybių visuma, neįtraukta į žodžio apibrėžtį“ (Jordanskaja, Mielczuk 1988, 17).

Konotacijos terminas skirtingų autorių suvokiamas skirtingai. Semantikoje šis terminas suprantamas kaip pridėtinė žodžio reikšmė, papildanti jo mokslinį reikšmės komponentą. Tačiau PVK nagrinėjantys lingvistai beveik vieningai sutaria (Tokarski 1988, 36; Jordanskaja, Mielczuk 1988, 11), kad išsamiausią konotacijos apibrėžtį pasiūlė J. D. Apresjan, anot kurio žodžio konotaciją sudaro reikšmės elementai, „atspindintys kultūrinius įsivaizdavimus ir tradicijas, susijusias su tuo žodžiu [...] ir daugybė ekstralingvistinių veiksnių“ (Apresjan 1980, 94).

Kaip teigia R. Tokarski, kiekvienas žodis turi denotacinių ir konotacinių elementų. Denotaciniai elementai – tai pagrindinė kiekvieno vartojamo žodžio dalis, o konotaciniai elementai – tai fakultatyvus, konteksto nulemtas reikšmės sluoksnis, labiau atspindintis vartotojų kultūrinius elementus: tikėjimus, įsitikinimus, vertybes ir t. t. R. Tokarski pristato hipotezę, kad tie du žodžio leksinės reikšmės elementai – denotacija ir konotacija, kuria du besikryžiuojančius kalboje

³ Patį terminą pasiūlė profesorius J. Bartmiński. Jis apie sertifikacijos būdus kalbėjo Vilniuje, tarptautinėje Jono Jablonskio konferencijoje „Reikšmė kalboje ir kultūroje“, vykusioje 2016 m. spalio mėnesį (Rutkowska et al. 2017, 31). Išsami reikšmių nustatymo procedūra pateikta jo straipsnyje (Bartmiński, 2015, 19–21).

⁴ J. Bartmiński pastabos taikomos lenkų kalbos žodynui „Słownik języka polskiego“, red. W. Doroszewki. Pastebėta, kad LKŽ ir DLKŽ perteikia daugiau konotacinių reikšmių, tačiau pateikia jas kaip antrines. Pirminės pateikiamos žodžių definicijos t. p. yra mokslinės.

įsitvirtinusių pasaulio suskirstymo būdus, dvi PVK kūrimo technikas. (Tokarski 2004, 65–81). R. Tokarski drauge su J. Bartmiński pateikia išvadą, kad „PVK – tai visuma tam tikrų vertinimų, daugiau ar mažiau įsitvirtinusių kaboje, paslėptų žodžių reikšmėse“ (Bartmiński, Tokarski 1986, 72).

4. Tiriamoji dalis

Šioje straipsnio dalyje apžvelgiama, kaip *tiesa* apibrėžiama ir vertinama lietuvių kalbos leksikografiniuose šaltiniuose. Siekiant kuo tikslesnio tyrimo, leksemos reikšmė patikrinta visuose lietuvių kalbos žodynuose, o siekiant ištirti ne tik denotacinius, bet ir konotacinius jos elementus, išnagrinėtos visos žodynuose pateikiamos *tiesos* definicijos bei jas iliustruojantys pavyzdžiai.

4.1. Leksemos *tiesa* žodyninių definicijų analizė

LKŽ pateikia tokias žodžio *tiesa* definicijas:

1. kas atitinka tikrovę, teisybę;
2. įstatymų duodama, leidžiama galimybė ką daryti, teisė;
3. nuostatų ir papročių visuma, įstatymas, paprotys;
4. teismas;
5. teismo procesas, byla, teisminis nagrinėjimas;
6. teisės mokslas, teisėtvara;
7. dėsnis, taisyklė;
8. kryptis, linkmė;
9. teisėjas.

DLKŽ pateikia vienintelę žodžio *tiesa* definiciją:

kas atitinka tikrovę, teisybę.

Kitos LKŽ pateikiamos reikšmės iš dabartinės lietuvių kalbos išnyko.

Galima pastebėti, kad pirmoji abiejų žodynų pateikiama *tiesos* definicija remiasi klasikine tiesos koncepcija⁵, o tam tikrose antrinėse LKŽ pateikiamose definicijose (2, 3, 7, 8) pastebima

---

⁵ Tai bene plačiausiai žinoma ir pirmoji filosofų pateikta tiesos definicija, pagal kurią „tiesa yra daikto ir minties atitikimas“. Taip tiesą aiškino dar Platonas ir Aristotelis, vėliau IX–X a. šią apibrėžtį sukonkretino žydų neoplatonikas Isaak Izraeli, kuris pateikė lotynišką tiesos definiciją: „veritas est adequatio rei et intellectus“ [tiesa – tai daikto ir suvokimo atitikimas]. E. Nekrašas šią mintį supaprastintai pateikia taip: „tiesa yra tikrovę atitinkanti mintis“ (Nekrašas 1993, 126).

konvencionalistinės tiesos teorijos⁶ bruožų. Taigi, definicijose išryškėja du pagrindiniai tiesos aspektai: pirmasis – klasikinis, t. y. tikrovės atitikimo, ir antrasis – juridinis (pastarajame toliau išsiskiria teismų ir papročių teisės aspektai).

Juridinį aspektą norėčiau aptarti pirmiausia. Visos šio aspekto reikšmės – archajinės, nevartojamos gyvojoje lietuvių kalboje, bet dar kažkiek suprantamos kalbos vartotojų, t. y. dar išlikusios pasyvioje kalboje. LKŽ tą definiciją iliustruoja tik istoriniais pavyzdžiais, vėliausi – XX a. pradžios: *Ir vėl gaus tieson eiti* J. Jabl.; *Del šito avino, del šitų niekų jis mane dar tieson, žiūrėk, pašauks!* J. Jabl.; *Skusti turėjo kaltiną ne pri bitkopio, bet į tiesą, arba sūdą* S. Dauk.; *Reikėjo į tiesą stoti* S. Dauk. Tačiau seniausias lietuviškas žodis, lietuvių vartotas teismui pavadinti – *lygus*. Šio žodžio teisinė reikšmė visiškai išnyko tiek iš šnekam

osios, tiek iš pasyviosios lietuvių kalbos. K. Būgos nuomone, šis žodis „eina iš visų seniausiųjų laikų, net iš bendrosios aisčių prokalbės“ (Būga 1958, 111). Pirmą kartą jis aptinkamas 1591 m. J. Bretkūno Postilėje: „[...] patsai Ponas Diewas galle swieto sudis \\ ir ant tho **ligaus** turre wissi szmones buk giwi buk numinė susieiti [...]“ (Kašėtaitė 1963, 117). K. Būga nurodo, kad ir senovės prūsai vartojo tokį teismo pavadinimą (ligan, lijgan vn. gal. „teismą“, ilgint, liginton „teisti“) (Būga 1958, 111).

Šios reikšmės atspindi senovinį lietuvių požiūrį į tiesą ir į teisę. A. H. Kirkoras „Lietuvių mitologijoje“ (1882) rašo: „Lietuvis suprato įstatymą, kaip tiesos įsikūnijimą. Todėl įstatymą buvo galima tik rasti, bet ne sukurti. Tad įstatymas ir tiesa reiškė tą patį.“ (Vėlius 1995, 307). K. Būga teigia: „Į raštijos kalbą teisė teįvesta pirm trejų metų; lig šiam laikui teisės priedermes pildė tiesà, kurios vienas kitas mūsų rašytojas nemokėdavo atskirti nuo teisybės“ (Būga 1958, 109). Taigi, senojoje lietuvių kalboje žodis *tiesa* reiškė tiek tiesą, tiek teisę.

Toliau bus aptariama pagrindinė LKŽ ir DLKŽ nurodyta *tiesos* definicija, vartojama dabartinėje lietuvių kalboje: „tiesa – kas atitinka tikrovę, teisybę“. Kaip jau minėta, ji atitinka klasikinę, platoniską tiesos sampratą. DLKŽ šią definiciją pateikia kaip vienintelę. Nors ji yra labai trumpa ir atrodo aiški, tačiau šią reikšmę iliustruoja daugiausiai pavyzdžių, kuriuose atsispindi labai prieštaringos *tiesos* reikšmės ir skirtingi semantiniai šešėliai.

---

⁶ Konvencionalistinė tiesos teorija (visuotinio susitarimo teorija), pagal kurią tam tikrų dalykų, teiginių teisingumas grindžiamas terminologinėmis-kalbinėmis taisyklėmis ir visų suinteresuotų pusių bendru susitarimu (pagrįstu sutartimis) (Burda 2012, 57). Taip ši teorija aiškinama lenkų etikos žodyne „Mały słownik etyczny“, red. Dębowski et al. Ją t. p. minėjo Vergilius Ferm, kalbėdamas apie *consensus gentium* [žmonių sutikimas], kai laikoma, kad „tai, kas visuotinai priimta, yra teisinga“ (Ferm 1962, 64).

LKŽ pateikia pavyzdžių, kurie aiškiai iliustruoja, kad *tiesa* laikoma garbinga, netgi šventa ir sakiniuose dažnai atsiduria greta kitų vertybių, tokių, kaip *meilė*, *darbas*, *šviesa*: *Pasaulį nuo pražūties gali išgelbėti tik meilė ir tiesa* rš.; *Šventa tiesa* NdŽ.; *Nemylėkimės žodžiu nei liežuviu, bet darbu ir tiesa* DP530.; *Bataig tas, kurs myli tiesą, eiti visados ing šviesą* KN198; *Be tiesos nėra šviesos* LTR (Grk.); *Į ateitį eina tas, kas ieško tiesos* J. Gruš.

Antra vertus, *tiesa* tapatinama su melu. Iš LKŽ išrinktų pavyzdžių matyti, kad semantinė riba tarp *melo* ir *tiesos* yra labai miglota: *Kad kartais melas su tiesa taip susipynę, jog ne visada atskirsi kas kur* A. Gric.; *Tiesa per amžius eina drauge su melu* A. Vien.; *Melą pamilęs, tiesą užmirši* LTR (Šl.); *Vieno – tiesa, kito – nemelas* PPr438 (Mrj.).

Nemažai LKŽ pavyzdžių *tiesą* pateikia, kaip nenuslepiamą, visada išaiškėjantį dalyką: *Tiesos maiše nepaslėpsi* PPr136 (Krtn.); *Gyvenimas parodys, kas tiesą turėjo, kas taip sau kalbėjo* KrvP (Auk.); *Aiški tiesa nakties nesibijo* LTR (Šl.); *Čia tiesa kaip saulės šviesa (sakoma kam apsimelavus)* LTR(Grz.).

Kituose pavyzdžiuose abejojama *tiesos* egzistavimu, *tiesa* vaizduojama, kaip labai miglota, nerandama, netgi nesąžininga: *Vilko nepagausi, tiesos nesurasi, o kišenę ištuštysi* Šv.; *Tiesà giliai miške* Rmš.; *Kas stipresnis, tas gauna visados tiėsą* Pgg.

Esama pavyzdžių, kur *tiesa* vartojama su dalies kilmininku, tarsi galėtų būti dalinė ar pamatuojama: *Kažin kiek tam tiesos* Als.; *Tose kalbose nėra lašo tiesos* Vlkj.; *Tiek čia tiesos, kap rėty vandens* Ig. *Tiesos* nevientisumą parodo ir epitetai „visa“, „ciela“: *Aš cielą tiėsą ponu pasakiau, nesumelavau* Dv.; *Kaip aš pati nuėjau, visą tiėsą pamačiau* JV1072.

Pavyzdžiai atspindi ir neigiamą *tiesos* konotaciją: *tiesa* – nemalonus dalykas, dažnai tyčia slepiamas. *Tiesai* pasakyti reikia drąsos ir ne visada išmintinga tą daryti: *Kam tiėsą į akis drožti* NdŽ.; *Ans išdrėsa tiėsą į akis pasakyti* Pln.; *Tiesa akis duria* Tsk.; *Miela yra tiesa ir skaudi būdama* A. Baran.; *Tik kvailas ir mažas tiesą tepasako* LTR (VI); *Glostyk šunį, bet ne prieš šerstį, kalbėk tiesą ponui, bet prieš mirtį* PPr75.; *Tiesa liesa, a ne tiesa?* Šts.

Tiesa gali būti personifikuojama, jai priskiriamos labai svarbios savybės, tokios, kaip drąsa, mesianizmas: *Ir nuejo toj tiesa po visą svieta* LKKII220 (Lz.); *Pasaulį nuo pražūties gali išgelbėti tik meilė ir tiesa* rš.; *Aiški tiesa nakties nesibijo* LTR (Šl).

Visos kitos LKŽ pateikiamos *tiesos* reikšmės neturi konotacinių elementų. Jos tiesą atskleidžia per teisinę prizmę: antroji (2) LKŽ pateikiama reikšmė *tiesą* nusako, kaip įstatyminę teisę. Tą vienintelę reikšmę atspindi ir pavyzdžiai: *Reikalavo savo tiesų* NdŽ.; *Tiesų*

atėmimas Amb.; Neturi pati tiesōs teip kalbēt Vdšk.; Ne viena iš profesijų neturi tiesos reikalauti sau ypatingų privilegijų V. Kudir.

Trečioji (3) LKŽ reikšmė perteikia *tiesos*, kaip paprotinės teisės reikšmę, tačiau žodyne pateikiami pavyzdžiai (visi – bažnytiniai) ją atspindi silpnai. Iš pateiktų pavyzdžių labiau ryškėja konvencionalistinės tiesos – kaip pasaulyje nusistovėjusios, Dievo ar visuomenės nustatytos tvarkos aspektas: *Tiesas pasaulio ir įstatymus manus, ne tavus saugojąs est. DP523.; Davė tiesas ir prisakymus ir liepė juos ažulaikyt SPII152.; Reikia, adant visa išsipildytų, kas parašyta buvo tiesose Moižiešiaus SPII250.*

Ketvirtoji (4), penktoji (5), šeštoji (6) ir devintoji (9) *tiesos* reikšmės susijusios su teisės institucijomis: žodis gali reikšti *teismą, bylą, teisę*: *Atiduoti, šaukti, (pa)traukti tiesōn NdŽ.; Ir vėl gaus tieson eiti J. Jabl.; Tiesas daro, aba sūdią SPII166.; Pabaigęs tiesų mokslą rš.; Tiesinykas, tiesas numanąs SD289.*

Septintoji (7) LKŽ reikšmė tiesą perteikia, kaip dėsnį, taisyklę. Pavyzdžiai iliustruoja, kad kalbama apie gamtos, mokslo, pasaulio dėsnius: *Tadas Ivanauskas mokėjo vertingiausias mokslo tiesas išreikšti kiekvienam suprantama forma rš.; Pažinimo aistra išvedė Dantę iš dogmatinių tiesų uždaro rato rš.; Jis taip pat, nors ir labai atsargiai, kai kurias religijos tiesas aiškino kiek kitaip, negu mokė tradicija V. Myk-Put.*

4.2. Lekšemos *tiesa* etimologija ir derivatų analizė

Deja, nėra lietuvių kalbos istorinio žodyno, todėl, siekiant išnagrinėti *tiesos* juridinės reikšmės nykimą ir visą žodžio etimologiją, galima remtis tik etimologinių žodynų pateikiama informacija, duomenų baze „Senieji raštai“ bei nagrinėti istorinius šaltinius, iš kurių ryškėja akivaizdi bendra žodžių *tiesa–teisė–tiesus* kilmė.

Lietuvių kalbos etimologinio žodyno duomenų bazėje aiškinama, kad *tiesa* kaip 'teismas' pirmąkart užfiksuota 1605 m. anoniminiame katekizme. K. Būgos nuomone, šis žodis siekia bendrą lie.-la. epochą (plg. la. *tiesa* 'суд', *tiesāt* 'судить') (Būga 1958, 111). Žodis *Tiesa*, vartotas teismo sąvokai pavadinti, išnyko turbūt todėl, kad jis buvo nevienareikšmis, reiškė ir 'teismą', ir 'teisybę'. Jį, kaip ir žodį *lygus*, pamažu išstūmė slavizmas *sūdas*. (Kašėtaitė 1963, 118).

Tiksli žodžio etimologija nėra aiški, tačiau, išnagrinėjus visus etimologinius šaltinius, ryškėja hipotezė apie bendrą žodžio *tiesa*, *tiesus* ir slavų žodžio *meumь* kilmę: lietuvių kalbos etimologinio žodyno duomenų bazėje pateikiamas žodis *taisyti*, kur aiškinama žodžio *tiesa* sąsaja su slavų *těšiti*. W. Smoczyński aiškina: Lie. *taisyti* 'sutvarkyti' yra kauzatyvas iš *nutįsti*, *tisaũ*, *tinsu*

'išsitiesti' (plg. *tiesiúos*, *tiēstis* 'išsitiesinti', *teisùs*) ir pirmąjį, mano nuomone, atitinka sl. *těšiti* '(pa)guosti, patenkinti' (Smoczyński 1987, 357).

V. Mažiulio Prūsų kalbos etimologijos žodynas pateikia žodį *teisi* ir tokias jo reikšmes: garbė, teisė – garbingumas, tiesumas, teisā-/*teisa- 'tiesus', tiesė 'dešinioji ranka', > sl. *teisa- 'tiesus, lygus, vienodas; ramus (vienodai besielgiantis), tylus', teisa- 'tiesus' ir pan. gali būti vedinys iš verb. balt.-sl. *teis- 'tiesti' ir pan., iš kurio bus išriedėję lie. *tiēs-ti* ir kt., tais-ýti, la. *tàis-ît*, rus. *теш-ить* 'gaminti (tildyti)' (Mažiulis 1997, 189–190).

W. Smoczyński Etimologinis lietuvių kalbos žodynas (Słownik etymologiczny języka litewskiego) žodžio *tiesa* reikšmę kildina iš žodžio *tiesti* ir yra linkęs nesutikti etimologiniam *teisùs* lyginimui su slavų *tixŭ*. (Smoczyński 2007, 1558).

Tiesos etimologijos analizei vertingos informacijos suteikia derivatai. Žodis *tiesa* – daugybės derivatų ir sudėtinių žodžių pagrindas. Galima pastebėti, kad daugybė žodžių su šaknimis *ties-/teis-* turi beveik identišką semantinę prasmę: *tiesa-teisa*, *teisadaris-tiesadaris*, *teisas-tiesas*, *teisiog-tiesiog*, *teisiai-tiesiai*, *teisybės-tiesybės*, *teisus-tiesus* ir kt. Taigi, analizuojant derivatus, reikėtų atsižvelgti į šių žodžių šaknų etimologiją, dvibalsių *ei* ir *ie* tarpusavio kaitą. W. Smoczyński etimologiniame lietuvių kalbos žodyne teigia, kad morfema *teis-* – tai naujoji, morfemos *ties-* forma, ir pateikia paraleles: *speįsti* ir *spięsti*; *streįgti* ir *strięgti*; *mėilė* ir *mėielas* (Smoczyński 2007, 1558).

Lietuvių kalbos etimologinio žodyno bazėje t. p. nurodoma priebalsių *ei* ir *ie* kaita: „Pr. teisi, 'Ehre' [ir kt.]: lie. *tėisė* arba *tiesà*, *tiesùs* 'gerade', *tiēsti* 'gerade machen', *teisùs* '(ge)recht', la. *î*, *tàisns*, sl. *tixъ* 'still'“ (Endzelīns 1982, 325).

Išanalizavus žodžių *tiesa* ir *teisė* derivatus, aiškiai atsispindi bendra tų žodžių etimologija. Akivaizdu, kad dabartinėje kalboje šaknis *teis-* išliko teisiniam aspektui perteikti, o šaknis *ties-* – žodžiams, susijusiems su dabartine tiesos ir tiesumo reikšme.

Žodžio *tiesa* derivatai semantiškai susiklosto į tris grupes:

Pirmoji grupė – tai žodžiai, turintys pirminės, klasikinės tiesos definicijos (kas atitinka tikrovę, teisybę) semų. Pavyzdžiui, *tiesata* 'tikrumas'. Daugiausia su ta reikšme susijusių *tiesos* derivatų – tai žodžiai, reiškiantys su *tiesa* susijusius žmones: kalbančius, vykdančius, žinančius arba laužančius *tiesą*: *tiesabylys tiesabylis*, *tiesabylius*, *tiesažinis*, *tiesalaužys*, *tiesenius* ('kas teisingas, teisus').

Antroji grupė – tai *tiesos* derivatai, puikiai atskleidžiantys archajinį, juridinį *tiesos-teisės* aspektą. Yra daugybė derivatų (kurie t. p. jau nebevertojami šiuolaikinėje kalboje), reiškiančių su teise susijusį veiksmą – įstatymų leidimą: *tiesadavimas*, *tiesdavystė*, *tiesavoti* (‘leisti įstatymą’), tiesos vykdymą – teismo procesą ir nuosprendį: *tiesdaryba*, ir t. t. bei žmones, leidžiančius, vykdančius įstatymą: *tiesastatys*, *tiesdavėjas*, *tiesdavys*, *tiesadavis*, *tiesadovis* (‘kas leidžia įstatymus, įstatymdavys’), *tiesadarys*, *tiesadaris* (‘teisėjas’), *tiesadarysta*, *tiesadarystė* (‘teisminis procesas, teiseną, tribunolas’), teismo vietą: *tiesavietė*.

Trečioji išryškėjusi derivatų grupė siejasi tiesiogiai su žodžiu *tiesus*, atskleidžia reikšmę ‘tiesus, lygus’ bei turi pozityvią vertę. Tai žodžiai: *tiesas* (‘tiesus’), *tiesam* (‘tiesiai’), *tiesasmukas* (‘statmenas, atviras, tiesus, nuoširdus’, *tiesaširdis* (‘nuoširdus, širdingas’).

Taigi, išanalizavus derivatus, išryškėja dar viena teigiama *tiesos* konotacija – tiesumas, lygumas, kurios nebeliko pirmojoje žodžio reikšmėje, tačiau žodžio etimologijoje⁷ ji aptinkama.

4.3. Lekšemos *tiesa* sinonimai

Sinonimų žodynas pateikia tik vieną žodžio *tiesa* sinonimą – *teisybė*.

Tiesà (kas atitinka tikrovę: *Tiesos pažinimas. Gryna, tikra t.*) – teisybė (kas teisu, teisinga: *Už teisybę galvą deda*).

Tai artimiausias ir vienintelis tiesos sinonimas, kurio pirminė reikšmė – sąžiningas, teisėtas elgesys. DLKŽ pateikia tokias žodžio *teisybė* definicijas:

1. kas atitinka tikrovę, tiesą: *Tikra t. Sakyti gryną ~ę. ~ę sakant. Kas t., tai ne melas;*
2. tvarka, pagrįsta teisingumu: *Už ~ę galvą dėti. ~ės ieškoti. Su ~e niekur nežūsi (tts.); Iš ~ės (iš tikro, iš tiesų).*

LKŽ pateikia tokias žodžio *teisybė* apibrėžtis:

1. kas atitinka tikrovę, tikras, teisingas tvirtinimas, teiginys;
2. teisingumas;
3. vartojant įterpiniu – tikrai, iš tikrųjų, beje;
4. tiesa, teisumas;
5. tikėjimo nurodymas, įsakymas, taisyklė;
6. tikėjimo nurodymų vykdymas, nenuodėmingas, dievobaimingas gyvenimas, šventumas;
7. kieno nors teikiama galimybė ką daryti, teisė.

⁷ Mažiulis 1997, 189–190, Smoczyński 2018, 1558.

Žodyne nurodoma, kad penktoji (5) ir šeštoji (6) reikšmės – bažnytinės. Antroji (2) ir septintoji (7) reikšmės susijusios su juridiniu aspektu, ketvirtoji (4) reikšmė susijusi tiek su socialiniu, tiek su juridiniu aspektu, kadangi tiesa čia reiškia sąžiningumą.

Pagal pirmąją LKŽ reikšmę, žodis *teisybė* – absoliutus tiesos sinonimas, visuose žodyne pateiktuose pavyzdžiuose jį galima pakeisti žodžiu *tiesa*, nepakeičiant sakinio prasmės: *Čia teisybės tai nėra, tep negalėjo būti!* LKT228 (Krn.); *Ko aš meluosiu, kad aš nespėju teisybės išpasakot* Mrj.; *Tu man dantų neužkalbinėk, o teisybę sakyk* Vlkv. Ir t. t.

Sąvokos *tiesa* ir *teisybė* iš esmės skiriasi tuo, kad *teisybė* dabartinėje kalboje dar išlaikė juridinį aspektą, kuris *tiesos* atveju iš gyvosios kalbos vartosenos jau išnyko. *Teisybės* sąvoka t. p. apima ir religinį aspektą, kurio *tiesos* reikšmė neturi.

Teisybės reikšmes iliustruojantys pavyzdžiai parodo, kad ji gali būti asmeninė ir visuomeninė: *Daba matau visą tavo teisybę, žalty!* Trk.; *Neina už teisybę [liudininkai], už draugus stoja* Grv.; *Tuo, kad teisybė yra mūsų pusėje, mes greit įtikinsime visą pasaulį* rš.; *Kieno valia, to ir teisybė* B576, MŽ.

Dabartinėje lietuvių kalboje vartojamoje *teisybės* sąvokoje pabrėžiama ne tik *tiesos*, kaip realybės atitikimo reikšmė, bet ir visuotinis teisingumo vykdymas. Keliamas klausimas: kas visuomenėje laikoma teisinga? Sąvoka siejasi su teisinga, sąžininga veikla (tiek kalbant apie žmonių tarpusavio santykius, tiek apie visuomenės elgesį su asmeniu). *Tiesos* sinonimų analizė atskleidžia du naujus aspektus, kurių nėra pirmojoje *tiesos* reikšmėje: visuomeninį tiesos aspektą, jos ryšį su sąžininga veikla visuomenėje ir sąžiningumu bei religinį tiesos aspektą, kai *teisybė* laikoma tikėjimų nurodymų vykdymu, nenuodėmingumu.

4.4. Lekšemos *tiesa* antonimai

Antonimų žodyne pateikiami 4 žodžio *tiesa* antonimai:

1. Tiesà ‘kas atitinka tikrovę’ – klaidà ‘nukrypimas nuo tiesos’.
2. Tiesà ‘kas atitinka tikrovę’ – melagystė, mėlas ‘tyčia sakoma neteisybė’.
3. Tiesà ‘kas atitinka tikrovę’ – neteisybė, neteisūmas, netiesà.
4. Tiesà ‘kas atitinka tikrovę’ – pāsaka ‘kas neatitinka tikrovės, išgalvotas dalykas’.

Pirmąjį antonimą (1) – *klaidą* iliustruojantys pavyzdžiai parodo, kad nuo tiesos nukrypti galima netyčia, ir toks nukrypimas būna dažnas ir nėra labai smerktinas: *Šimtas klaidų, o tarp jų yra viena tiesa!* Gruš.; *Klaida dažnai būna nuoširdesnė už tiesą* rš. Pabrėžiama, kad antrasis antonimas (2) – *melas* – tai jau tyčinis nukrypimas nuo tiesos. *Meluok melą, išvesk galą, parodyk*

teisybę Žmt.; *Gražiai sudėjo mėlę* Ėr. Pavyzdžiai parodo, kad riba tarp melo ir tiesos labai neryški: *Gyvenimas labai panašus į maskaradą, o maskaradas visada spalvingas – čia ir tiesa, ir melas* rš.; Tačiau tiesa, netgi ta nemaloni, vertinama labiau nei melas, kuriam reikėtų priešintis: *Geriau karti tiesa negu saldus melas* Mik.; *Geriau su tiesa įsigyti priešą, negu su melu draugą* Kudir.; *Atgavę laisvę ir nepriklausomybę, atgavome teisę viešai sakyti tiesą, priešintis melui* rš.; Taip pat išryškėja, kad, siekiant išvengti melo, būtina sakyti tiesą: *Pamatę melagystę, kiekvienas kalbėkite tiesą savo artimui, nes mes esame vieni kitų nariai* NT.; *Labiausiai paplitęs melas – nepasakyta tiesa* Kar. 3.

Trečiojo *tiesos* antonimo (3), ar, tiksliau, antonimų grupės *neteisybės, neteisumo, netiesos* reikšmė panaši į *melagystės* reikšmę. Antonimų žodyne pateikiami pavyzdžiai parodo, kad tiesa yra stipresnė už netiesą – nemari, išlieka nepaisant *neteisybės*: *Tu išvydai žygiuojančią nemarią tiesą prieš neteisybės smūgius ir kirčius* Aist.; *Jis (Viešpats) kiekvienam atmokės už jo darbus: tiems, kurie ieško šlovės, garbingumo ir nemirtingumo, ištvėringai darydami gera, – amžinuoju gyvenimu, o išpuikėliams, kurie neklauso tiesos, bet yra pasidavę neteisumui, – pykčiu ir rūstybe* NT. Taip pat vėl išryškėja ribos tarp melo ir tiesos neaiškumas: *Už pinigus netiesą tiesa pavėrsi* rš.

Ketvirtojo *tiesos* antonimo (4), *pasakos* reikšmė parodo, kad tiesa negali būti išgalvota, negali kilti iš žmogaus fantazijų. Išsigalvojimai įprastai būna toli nuo tiesos, ją iškraipo: *Ateis toks laikas, kai žmonės nebepakęs sveiko mokslo, bet, pasidavę savo įgeidžiams, susivadins mokytojų krūvą, kad tie dūzgentų ausyse, jie nukreips ausis nuo tiesos, o atvers pasakoms* NT.

Tiesos antonimų analizė atskleidžia du naujus šio žodžio aspektus: galimybę nuo *tiesos* nukrypti tyčia arba netyčia bei faktą, kad *tiesa* negali būti išgalvota ar žmogaus sukurta.

5. Išvados

Žodynai pateikia gana platų leksikografinį *tiesos* vaizdą, tačiau tik viena iš devynių LKŽ pateikiamų reikšmių būdinga gyvajai kalbai. Taigi, *tiesos* reikšmių analizė išryškina du semantinius sluoksnius: sinchroninį ir diachroninį. Diachroninio lygmens analizė perteikia reikšmės genezę ir semantinę žodžio plėtrą. Sinchroninis sluoksnius atskleidžia, kad tiesa – labai sunkiai apibrėžiama sąvoka, turinti daugybę konotacinių reikšmių ir niuansų. *Tiesos* reikšmė greičiausiai pirmiausia įsitvirtino teisinėje srityje, o vėliau įvyko reikšmės specifikacija lietuvių kalboje. Senosios reikšmės išnyko ir išliko viena pagrindinė, artima klasikinei *tiesos* definicijai.

Žodynuose gausu tarmiškų ar liaudies literatūros pavyzdžių, tačiau beveik nėra šiuolaikinio diskurso pavyzdžių. Taigi, leksikografinė *tiesos* definicija yra labai ribota ir turėtų būti papildoma tolesniais tyrimais pagal S-A-T metodologiją.

Išnagrinėti žodynų duomenys atskleidžia tokį leksikografinį *tiesos* vaizdą:

Tiesa – tai vertybė, esanti garbinga ir šventa, nenuslepiama, turinti teigiamų bruožų, tokių, kaip drąsa ir mesianizmas; antra vertus, sunkiai atskiriama nuo melo, miglota ir nesąžininga, nebūtinai vientisa, nemaloni. Tai socialinis ir religinis sąžiningumas, tiesumas, vengiant tyčinio ar netyčinio nukrypimo. Tiesa negali būti išgalvota ar žmogaus sukurta.

Santrumpos:

- A. Baran. – Antanas Baranauskas (1835–1902), jo raštai.
A. Gric. – Augustinas Gricius (1899–1972), jo raštai.
A. Vien. – Antanas Vienuolis-Žukauskas (1882–1957), jo raštai.
Aist. – Jonas Aistis (Kossu-Aleksandravičius) (1904–1973), jo raštai.
Als. – Alsėdžiai, Plungės r.
Amb. – J. Ambraziejus. Lenkiškai-lietuviškai-rusiškas žodynas. Vilnius 1907.
B – Lexicon Germano-Lithvanicum et Litvanico-Germanicum, darinnen... von Iacobo Brodowski, Praeentore Trempensi. (XVIII a. pradžios (1713–1744 m.) rankraštis, du tomai. Msc. 127, 128. Skaitmenys rodo pirmojo tomo puslapius).
B – Baltistica. Baltų kalbų tyrinėjimai. Vilnius. Eina nuo 1965 m. (Skaitmenys rodo tomus ir puslapius).
DP – Postilla Catholica. Tai est: Ižguldimas Ewangeliu kiekvienos Nedelos ir szwėtes per wissus metus. Per Kunigą Mikaloiv Davkszą Kanoniką Mednikų, iż lėkiszko perguldita. Su wala ir dałaidimu wireusiuų. Wilniui, Drukarnioi Akademios Societatis Iesv, A. D. 1599. (Skaitmenys rodo puslapius).
Dv. – Dieveniškės, Šalčininkų r.
Ēr. – Ēriškiai, Panevėžio r.
Est. – Esteros knyga (Biblija).
Grv. – Gervėčiai, Astravo r., Gardino sritis, Baltarusija.
Ig. – Igliauka, Marijampolės r.
J. Gruš. – Juozas Grušas (1902–1986), jo raštai.
J. Jabl. – Jonas Jablonskis (1860–1930), jo raštai, vertimai ir žodyno lapeliai, kur nežinomas šaltinis.
JV – Lietuviškos svotbinės dainos, užrašytos par Aņtaną Juškevičę ir išspaudintos par Joną Juškevičę. Petropylė ... 1883. (Skaitmenys rodo dainos numerius).
Kar. – Karalių knygos (1, 2, 3, 4) (Biblija; 1, 2 Kar. Liuterio tekstuose = 3, 4 Kar. katalikų tekstuose).
KN – (S. Jaugelis Telega) Psolmay Dowida szwenta (išleista kartu su SE ir MKr bendra antrašte: Kniaga Nobaznistes Krikščioniszkos ... aņtra karta perdrukawota ... Kiedaynise ... 1653). (Skaitmenys rodo puslapius).
KrvP. – V. Krėvė-Mickevičius. Patarlės ir priežodžiai. I–II dalis. Kaunas 1934–1935. Lietuvių patarlės ir priežodžiai. III dalis. Kaunas 1937. IV dalis leidinyje „Darbai ir dienos“ VII t. Kaunas 1938.
Kudir. – Vincas Kudirka (1858–1899), jo raštai.
LKK – Lietuvių kalbotyros klausimai. Lietuvos TSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros (nuo 1990 m. Lietuvių kalbos) institutas. Pradėjo eiti Vilniuje 1957 m. (Skaitmenys rodo tomus ir puslapius).
LKT – Lietuvių kalbos tarmės, chrestomatija. Lietuvos TSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros institutas. Vilnius 1970 m. (Skaitmenys rodo puslapius).
LTR – Lietuvių tautosakos rankraštynas. (Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto rankraštiniai tautosakos rinkiniai).
Lz. – Lazūnai, Baltarusija.
Mik. – Mikėjo pranašystė (Biblija).
Mrj. – Marijampolė.
MŽ – Littauisch-deutsches und Deutsch-littauisches Wörter-Buch, worinn das vom Pfarrer Ruhig zu Walterkehmen ehemals herausgegebene zwar zum Grunde gelegt, aber mit sehr vielen Wörtern Redens-Arten und Sprüchwörtern zur Hälfte vermehret und verbessert worden von Christian Gottlieb Mielcke ... Königsberg 1800. (MŽ = Littauischdeutsches Wörter-Buch. MŽ su puslapio nurodymu = Deutsch-littauisches Wörter-Buch; su I dalies ir puslapio nuoroda – kai žodis paimtas ne iš abėcėlinės eilės).

- NdŽ. – Lietuvių rašomosios kalbos žodynas. Lietuviškai-vokiška dalis. I–V tm. Sudarė M. Niedermann'as, A. Senn'as, F. Brender'is ir A. Salys, Heidelberg 1932–1968.
- Ne. – Neemijo knyga (Biblija; katalikų tekstuose = 2 Ezd.).
- NT (su teksto nurodymais) – Naujas Testamentas. Tilžėje 1823.
- Pgg. – Pagėgiai, Šilutės r.
- Pln. – Plungė.
- PPr. – Patarlės ir priežodžiai. Vilnius 1958. (Skaitmenys rodo puslapius.)
- Rmš. – Rumšiškės, Kaišiadorių r.
- rš. – raštų žodis ar sakinys.
- Rš. – Rimšė, Ignalinos r.
- S. Daug. – Simonas Daukantas (1793–1864), jo raštai.
- SD – Dictionarium trium lingvarum, In usum Studiosae Iuventus, Avctore ... Constantino Szyrwid ... Qvinta editio ... Vilnae ... M. DCC.XIII. SD1 = to paties žodyno pirmasis leidimas (apie 1960). SD3= to paties žodyno trečiasis leidimas (1642). (Skaitmenys rodo puslapius).
- SP – Šyrwids Punktay sakimu (Punkty kazań). Teil I: 1629. Teil II: 1644 litauisch und polnisch mit kurzer grammatischer Einleitung herausgegeben von. Dr. Franz Specht. Göttingen 1929. (Skaitmenys rodo dalis ir puslapius).
- Šts. – Šatės, Skuodo r.
- Šv. – Švėkšna, Šilutės r.
- Trk. – Tirkšliai, Mažeikių r.
- Tsk. – Dominykas Tuskenis (1872–1947) iš Traupio, jo užrašyti žodžiai (kai nenurodytas šaltinis).
- tts – tautosaka.
- V. Kudir – Vincas Kudirka (1858–1899), jo raštai.
- V. Myk-Put – Vincas Mykolaitis-Putinas (1893–1967), jo raštai.
- Vdšk. – Vidiškiai, Ukmergės r.
- Vlkj. – Vilkija, Kauno r.
- Vlkv. – Vilkaviškis.
- Žmt. – Žemaitkiemis, Ukmergės r.

Šaltiniai:

- Ermanyte, Irena 2003, *Antonimų žodynas*, elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla. <http://lkiis.lki.lt/antonimu> [Žr. 2018 12 19].
- Keinys, Stasys (vyr. red.) 2017, *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (DLKŽ)*, elektroninis variantas, atnaujinta versija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. lkiis.lki.lt [Žr. 2018 12 19].
- 2008, *Lietuvių kalbos etimologinio žodyno duomenų bazė*, elektroninis variantas. Vilnius: Vilniaus universiteto Baltistikos katedra. <http://etimologija.baltnexus.lt/> [Žr. 2018 12 19].
- Smoczyński, Wojciech 2007, *Słownik etymologiczny języka litewskiego*, Vilnius: VU.
- Naktinienė, Gertrūda (vyr. red.) 2017, *Lietuvių kalbos žodynas (LKŽ)*, elektroninis variantas, atnaujinta versija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. www.lkz.lt [Žr. 2018 12 19].

Lyberis, Antanas 2015, *Sinonimų žodynas*, elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. <http://lkiis.lki.lt/sinonimu> [Žr. 2018 12 19].

Mažiulis, Vytautas 1997, *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*, elektroninis variantas.

Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

<http://www.prusistika.flf.vu.lt/zodynas/paieska> [Žr. 2018 12 19].

Literatūra:

1. Apresjan, Jurij Derenikowicz 1980. *Semantika leksykalna*, Synonimiczne środki języka. Wrocław: Ossolineum.
2. Bartmiński, Jerzy 1986, Czym się zajmuje etnolingwistyka, *Akcent* 4 (26), 16–22.
3. Bartmiński, Jerzy 2003, Miejsce wartości w językowym obrazie świata, *Jezyk w kręgu wartości. Studia semantyczne*, 59–86.
4. Bartmiński, Jerzy, Jorg Zinken (red.) 2009, *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, London: Equinox.
5. Bartmiński, Jerzy 2015, Perspektywa semazjologiczna i onomazjologiczna w badaniach językowego obrazu świata, *Poradnik językowy* 1, 14–29.
6. Bartmiński, Jerzy, Ryszard Tokarski 1986, *Językowy obraz świata i spójność tekstu, Teoria tekstu*. Wrocław: Zakład narodowy im. Ossolińskich.
7. Burda, Jadwiga 2012, Prawda i kłamstwo w wypowiedziach populistycznych, *Słowo. Studia językoznawcze* 3, 56–62.
8. Būga, Kazimieras 1958, *Rinkiniai raštai*, t. I, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
9. Dębowski, Józef, Anna Drabarek, Leszek Gawor, Stanisława Jedynak, Ewa Klimowicz, Krzysztof Kosior, Lech Zdybel 1999, *Mały słownik etyczny*, Bydgoszcz: Oficyna Wydawnicza Branta.
10. Endzelīns, Janis 1982, *Darbu izlase*, IV (2). Rīga: Zinatne, In: Lietuvių kalbos etimologinio žodyno duomenų bazė, <http://etimologija.baltexus.lt/?w=teis%C4%97> [Žiūr. 2018 12 19].
11. Ferm, Vergilius 1962, *Consensus Gentium*, in Runes.
12. Grzegorzczkova, Renata 2004, Pojęcie językowego obrazu świata, *Językowy obraz świata*, 39–46.
13. Głowiński Michał 1986, Wartosciowanie w badaniach literackich a jezyk potoczny, *O wartosciowaniu w badaniach literackich*. 179–195.

14. Jedliński, Ryszard 2000, *Jezykowy obraz swiata wartosci, w wypowiedziach uczniów kończących szkołę podstawową*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
15. Jordanskaja, Lidia, Igor Mielczuk 1988, Konotacja w semantyce lingwistycznej i leksykografii. *Konotacja. Praca zbiorowa pod redakcją Jerzego Bartmińskiego*, 9–34.
16. Kašėtaitė L. 1963, Iš teismo pavadinimų lietuvių kalboje istorijos, Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Kalbotyra, IX, 117–129.
17. Krzeszowski, Tomasz Paweł 1997, *Angels and Devils in Hell*, Warszawa: Energeia.
18. Nekrašas, Evaldas 1993. *Filosofijos įvadas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla. [http://www.fsf.vu.lt/dokumentai/katedros/filosofijos/Mickevi%C4%8Dius/Evaldas_Nekrasas - Filosofijos Ivadas lt.pdf](http://www.fsf.vu.lt/dokumentai/katedros/filosofijos/Mickevi%C4%8Dius/Evaldas_Nekrasas_-_Filosofijos_Ivadas_lt.pdf). [Žiūr. 2018 12 19].
19. Popova, Zinaida Danilovna, Iosif Abramovich Sternin 2007, *Kognitivnaja lingvistika, Vostok-Zapad*: Moskva.
20. Rutkovska, Kristina, Marius Smetona, Irena Smetonienė 2017, *Vertybės lietuvių pasaulėvaizdyje*, Monografija, Vilnius: Akademinė leidyba.
21. Smoczyński, Wojciech 1987, Porównania słowiańsko-litewskie a rekonstrukcje bałto-słowiańskie, *SISJ* 355–362, In: Lietuvių kalbos etimologinio žodyno duomenų bazė, <http://etimologija.balt nexus.lt/?w=taisyti> [Žiūr. 2018 12 19].
22. Tokarski, Ryszard 1988, Konotacje jako składnik treści słowa. *Konotacja. Praca zbiorowa pod redakcją Jerzego Bartmińskiego*, 35–55.
23. Tokarski, Ryszard 2004, *Jezykowy obraz swiata w metaforach potocznych*. Jezykowy obraz swiata. Lublin: UMCS.
24. Vėlius, Norbertas (red.) 1995, *Lietuvių mitologija*, t. I, Mintis, Vilnius.

Gauta: 2019-01-04

Priimta: 2019-02-01